

'המונע מחבירו מלעשות מצוה'

מאת הרב ישראל נאה שליט"א

המונע מחבירו מלעשות מצוה – וחיוביו

[הסוגריים המרובעים וההדגשות בתוך דברי המפרשים הם שלי]. 1. כן דייק גם בס' 'פתחי חושן' (הל' גניבה ואונאה פ"ו אות פב). ועי' בשו"ת 'ציצ אליעזר' (ח"ה ס"י כה וכת). 2. עי' גם ב'פרישה' (סק"ט שם). 3. ראה להלן אות כא הדיוק בזה.

ו. לשון ה'טור' (ח"מ סי' שפב): (א) "הקוצץ נטיעותיו, אעפ"י שאינו רשאי (פטור), אחרים שקצצו חייבין: (ב) ואם האילן ראוי ליקצץ, כגון שהוא מזיק את הרבים, וקדם זה וקצצו, או שיש לו שור העומד ליהרג, כגון שמזיק את הבריות וקדם אחר והרגו שלא מדעת הבעלים, חייב לשלם כפי מה שיראו הדיינים, משום שהפקיעו מלקיים המצוה: (ג) ואם יטעון וכו': (ד) השוחט חיה ועוף, ובא אחר וכסה שלא מדעת הבעלים, חייב ליתן לו י' זהובים, שמנעו מלעשות מצוה: (ה) והדין כן בכל מצות עשה שהיא עליו לעשות, וקדם אחר ועשה, ומנע את זה מלעשות חייב ליתן לז' זהובים". עכ"ל הטור.

ז. לשון השו"ע (שם), הלכות מלשון הרמב"ם (חובל ומזיק ז, יג ויד): "שור שהיה עומד להריגה מפני שהוא מזיק את הבריות ואילן העומד לקציצה מפני שהוא מזיק את הרבים, וקדם אחד ושחט שור זה וקצץ אילן זה שלא מדעת הבעלים חייב לשלם לבעלים כמו שיראו הדיינים, שהרי הפקיען מלעשות מצוה וכו' וכן מי ששחט חיה ועוף ובא אחר וכסה הדם שלא מדעת השוחט, חייב ליתן כמו שיראו הדיינים. ויש מי שהורה, שהוא נותן קנס קצוב, והוא י' זהובים, וכן הורו,⁴ שכל המונע⁵ הבעלים מלעשות מצות עשה שהם ראויין לעשותה, וקדם אחר ועשה משלם לבעלים י' זהובים" וכו'.⁶

המונע מחבירו

ח. לפנינו בשו"ע ג' הלכות: א חטף מצוה ושחט שור המזיק וכו'. ב חטף מצוות כיסוי דם. ג ראובן מנע משמעון לעשות מצוה וקדם לוי ועשה את המצוה!!

ט. הלכה ג' הנ"ל, נתפרשה יפה ב'דברי חמודות' (על הרא"ש, חולין פ"ו אות כה, בהסבר דברי הרמב"ם הנ"ל): "נראה שר"ל, שהמונע הוא חייב, לפי שזה האחר שעשה כדן עשה, כיוון שהבעלים לא היו יכולים לעשות ולפיכך מחייבין לאותו שהיה מונע להבעלים מלעשותה".⁷

י. הרי ברור, דאף ה'מונע' את חבירו בר תשלומין הוא! ומכאן שלא בְּכָדִי הניח המחבר בשו"ע כותרת "והמונע חבירו"⁸ "ודורשין תחילות"!!

יא. אמנם, ה'טור' השמיט הלכה ג' הנ"ל, ויש דברים בגו. וראה להלן 'בביאור שיטת הטור והט"ז'.

יב. בשו"ת 'כתב סופר' (ח"מ סי' כו) דן בארוכה בסוגיא זו לענין ב' שיטות (הנ"ל) אי דינא הוי או קנסא והנפ"מ ביניהם, וכתב בא"ד: "ויש לי עוד רא"י מהימנא דב' דעות תליא אי דינא, ממה שכ' הרמב"ם [הל' חובל ומזיק פ"ז הל' יג ויד] 'וכן הורו שכל המונע הבעלים מעשות מצוות עשה וכו' משלם לבעלים י' זהובים'. ועי' ב'מעדני יו"ט' [צ"ל: ב'דברי חמודות'] חולין דכוונתו, הגם שאחר עשה המצוה, צריך המונע לשלם, כי הוא מנע הבעלים. וצריך להבין, למה כתב הרמב"ם הך דוכן הורו לדעה אחרונה דמשלם י' זהובים, וכן הוא [גם?] לדעה ראשונה לפי ראות עיני הדיינים, ומ"ש [=ומאי שנא]. ונ"ל לפי דעה ראשונה דקנסא הוא, י"ל דלא קנס רבן גמליאל רק כשחטף מצוה מחבירו ועושה המצוה ויש לו שכר י' זהובים, מחייבו ר"ג לשלם עשרה נגד שכר עשרה שיש לו, שלא יהא חוטא נשכר [כתובות יא.], אבל המונע חבירו מלעשות המצוה ועשה אחר והוא המונע אין לו כלום, מנ"ל דר"ג חייבו והפסידו משלו. הגם שאפשר לקנסו, מ"מ מנ"ל הא מדר"ג. ולכן, לדעה ראשונה דס"ל קנסא, באמת אין מורים לקנוס המונע ואינו עושה מצוה. אבל לדעה אחרונה דהורו דדינא הוא, גם מונע מחייבים לשלם, כיון דדינא הוא, חייב מזיק, שחייב אפילו השליכו לאיבוד ואין לו בו כלום, ומינה דס"ל לרמב"ם דב' דעות אלו תליא אי קנסא או דינא הוא".⁹

---

4. כנראה דהכוונה היא לגאונים, כי עפ"י הרוב כשמביא הרמב"ם את דברי הגאונים משתמש הוא במונח 'הורו'.⁵ ר"ל כל אדם, כפי מסקנת דברינו כאן. 6. הטור שינה מלשון הרמב"ם והשו"ע כאמור. ועי' בלשון ה'דרישה' (ח"מ שם סק"ב). 7. ה'דרישה' (שם) העיר, דמה שחזר הטור וכתב בסוף דבריו: "וכן הדין בכל מצות עשה". כוונתו, אפי' היכי דאין בה ברכה. [כלומר, רק מצוה בלבד]. אמנם לפי שיטת הרמב"ם והשו"ע אין כאן חזרה. 8. לפלא שביערוך השלחן' (ח"מ שם) הניח את הכותרת: "חטף מצוה שעל חבירו לעשות". 9. עיי' ב'כתב סופר' (חולין שם). ועי' 'קצוה"ח' (סי' שפ"ח סק"א).

יג. בדומה לכך, כתב גם בס' **'תפארת יעקב'** (חולין פז.) על תוס' (שם ד"ה וחייבו) שחידשו, דר"ג חייב את החוטף י' זהובים ולא הורה לו "לפטור עצמו במה שהיה נותן לו עוף אחר לשחוט, דזאת מצוה אחרת היא, ומצווה ראשונה הלכה לה והוי **'מעוות לא יוכל לתקון'**" [עי' תוס' ב"ק צא: ד"ה וחייבו] **בביאור כוונתם כתב התפא"י**: **"דחייב י' זהובים הוא על מה שביטל ממנו מצוה שלא קיים על ידו מצוות כסוי, וזה שווה י' זהובים.** ולפי"ז מוכח מדברי התוס', דקרא ד'מי ששפך הוא יכסה', קפידא הוא, דהשוחט בעצמו יכסה, דאלי"כ אלא שיכול לכבד לאחר, אי"כ לא ביטל ממנו מצוה כלל, כיון שכיסה, רק שהוא היה לו זכות לכסות וחטף ממנו זכות זו. אי"כ למה לא יוכל לזכות לו עוף אחר לקיים מצוות כסוי. וע"כ דהשוחט יש עליו חיוב לכסות בעצמו והפסידו שלא קיים חיובו, והוי מעוות לא יוכל לתקון".

ומסכם התפא"י:

"ולפי"ז נראה פשוט, דאפי' **ביטל מצות כיסוי לגמרי מחבירו ולא כסה כלל**, או שכיסה בדבר שאינו מגדל צמחים, דהוי ככסהו הרוח דאין כאן כיסוי, כל שלא נתגלה [חולין פז.], מ"מ חייב י' זהובים אף שהוא לא הרוויח כלל, מ"מ על הפסידו של חבירו הוא משלם ולא על מה שכיסה הוא. אי"כ כש"כ דחייב כשהפסידו באופן שלא נתקיימה המצוה כלל".¹⁰

יד. בס' **'ערך ש"י'** (חוי"מ שם), אחר שהביא לשון השו"ע (הנ"ל) בשור וכו' **חייב לשלם לבעלים**. כתב: **"הרי"ף** [חולין שם] העלה, **דדינא** הוא ולא **קנסא**. וצריך לעיין, הא הוי מצוה הבאה בעבירה, ¹¹ כדאיתא ר"פ לולב הגזול (ל). דגזול ביו"ט ב', אינו יוצא משום מצוה הבאה בעבירה, וה"נ, גזול חבירו, ואין לזה החוטף שכר מצוה, **וחיובו רק משום שהפסיד לבעל המצוה**, וא"כ, הא קיי"ל **'המבטל כיסו של חבירו' אף בריוח פטור**, כדלעיל (סי' רצב בש"ך סקט"ו) ולעיל (סי' שסג, ו) בגזל בית דקיימא לאגרא ולא דר בו הגזולן פטור. וצ"ל, דס"ל כסמ"ג (הובא ב'מראה הפנים' על הירושלמי ב"מ פ' איזהו נשך הל"ג) **דמבטל שדהו חייב** משום שאינו תלוי בדעת אחרים רק בטורח עצמו".¹² עיי"ש. ויש מביאין ראיה מרש"י (חולין פז.) שכתב בסוגיין: **"מפני שהפסידו שכר"**, והיינו, הפסד שכר קיום מצוה שהיה מקבל. ראה גם בשו"ת 'בית שערים' (או"ח סי' שנה).

טו. **רבינו יהונתן** (הובא לעיל באות ה) כתב לגבי חיוב התשלום: **"קנסא בעלמא הוא או תקנה בעלמא הוא, כדי שיהיו המצוות חביבות על בעליהן"**.

טז. **נראה** שהכוונה לחבב על ה'נחטף' - **הבעלים**. וזאת, כדי שלא יזלזל במצוות וימסור מצוות כיסוי (וכדומה) לאדם אחר, אלא יעשהו בעצמו. ¹³ מכאן דבכל גוונא חייבין לשלם, בין כשהוא חוטף מחבירו בין כשהוא מונע את חבירו.¹⁴

יז. גם מדברי **הרא"ש** (ב"ק שם בשיטת הרי"ף שם) אנו למדין כן. דכתב: **"איכא מאן דאמר, הא דחייבו ר"ג י' זהובים, קנסא הוא ולא גמרינן מינה לדינא אחרנא. וכי מעיינת ביה בגמרא לא משכחת להו להאי סברא וכו'.** ועוד, אי לאו **דינא** הוא, מה שייך הכא למיקנסיה, **גברא למצוה קא מיכוין ואנן ניקום וניקנסא?"**

---

10. לכאורה, היה עליו להביא ראייה משו"ע הנ"ל. 11. בס' **'כפתור ופרח'** (פט"ז ד"ה 'וחייבו') כתב, דהחוטף מצוה עובר **ב'לא תגזול'**. ועי' מש"כ הגרי"פ (בביאורו ל'סה"מ לרס"ג מצוה יד-טו דף קכד). ה'כת"ס' (בשו"ת שם) בהמשך דבריו העיר: **"והיתה לבאר, דדין אם מנע מחבירו ממצוה ולא עשה הוא, דחייב תליא אם דין או קנסא הוא, דאי קנסא, אין למדין בכה"ג מדרי"ג, אולי לא קניס להפסידו משלו רק שלא ירוויח. יש לשדות ביה נרגא, דלמ"ד מצהב"ע לא יצא, אי"כ זה שחטף המצוה בחוזק יד מחבירו לא יצא ולא עשה מצוה כלל ושכר מצוה אין לו.** ומדחייבו ר"ג -הגם שמפסיד משלו כולו, ילפינן שפיר גם כשמונע חבירו מלעשות ולא עשה הוא, ג"כ ראוי לקנסו. אלא הרמב"ם הא נקיט לדינא דמהב"ע יוצא אפי' בדאורייתא. עיין 'כס"מ' (הל' לולב [ח, א]) שס"ל שזו שיטתו של הרמב"ם. ועיין לחי"מ (שם) לשיטתו, תליא שפיר הך דין דמונע חבירו, אי דינא או קנסא הוא כמובן". עיי"ש בהמשך דבריו לענין מצהב"ע. ועי' ב'אור שמח' (ב"ק צא:). 12. עי' מש"כ בס' 'פתחי חושן' (הל' נזיקין פ"ג סעיף כט ובהערות) בדין זה. 13. כך הבנתי גם מדברי הגרי"פ שם. 14. הגרי"פ (שם) העיר, דלשיטת רבינו יהונתן יש מקום לומר, **דודאי ליכא שום איסורא לכתחילה לחטוף את המצוה כו' אלא דמ"מ צריך לשלם לבעלים כו' מתקנת חכמים, כדי לחבב המצוות על בעליהן ולהשיבם בעיניהם, ודלא כ'כפתור ופרח' הנ"ל.**

יט. גם מתוך דברי הפוסקים דלהלן משמע דס"ל כנ"ל: '**חכמת שלמה**' (חוי"מ שם). '**ברכי יוסף**' (אוי"ח סי' תלד סק"ה). '**שו"ת רשב"ץ**' (ח"ג סי' קנו). '**גרש ירחים**' (גיטין נג). לענין **כהנים שפגלו במקדש במזיד, חייבין לשלם לבעלים - שהפסידו המצוה, עיי"ש**. וראה ב'**שו"ת אחיעזר**' (ח"ג סי' עג).

כ. לכאורה, נמצא מכל האמור, דהטור והט"ז חולקים עם הרמב"ם והשו"ע וכו' הנ"ל, **אולם מאידך גיסא, תמוה הוא א"כ, כיצד לא הזכרה מחלוקת זו בשום מקום באופן ברור.** גם הט"ז בעצמו לא העיר כי הרמב"ם והשו"ע וכו' שיטה אחרת עמם?

כא. זאת ועוד. הט"ז הוסיף בלשונו וכתב: "משא"כ כאן שאינו נהנה ואינו אלא כמבטל חבירו מן הנאת חבירו ומזיק בעלמא הוא". לכאורה, היה לו לומר "ופטור הוא" (מתשלום), מה בעי בזה, דכתב "ומזיק". אולי ר"ל, דהיכא דאינו בדין כיסוי ואינו נהנה מהמצוה, דין מזיק יש לו, היינו בגדר "מונע" הוא וחייב לשלם, אבל לא י' זהובים אלא 'כמו שיראו הדיינים' [וכעין דמסיים ה'כתב סופר']. ומכאן יובן הא דלא הזכיר הט"ז דקיימת מחלוקת בנידון. והוא הט"ז בא רק לבאר דברי הטור. ועדיין דברי הטור והט"ז צריכים ביאור.

בגליון דקהלתנו 'שבת בשבתו' (משבוע שעבר פרשת יתרו תשע"ח), צוטט פירושו של הגה"צ רבי יהודה זאב הלוי סג"ל זצ"ל ראש ישיבת מאנשעסטער, בזה"ל: **"מה** שמבקשים בתפילת שמו"ע בברכת רצה "ותחזינה עינינו בשובך לציון **ברחמים**", ומסיימים "המחזיר שכינתו לציון". ודקדק, אמאי בתחילה אומרים "בשובך לציון **ברחמים**" ואח"כ כשמסיימים "המחזיר שכינתו לציון" לא מזכירים **"ברחמים"**? ואמר, שה"ברחמים" לא קאי על 'השיבת ציון' אלא על 'ותחזינה עינינו', שמבקשים רחמי ה' שנזכה לשמור עינינו מראות ברע, כדי שעיינינו יהיו ראויים לראות פני **משיח צדקנו**". עכ"ל.

לז"ג אאזמו"ר הרה"צ רבי יואל בהרה"צ ברוד אשכנזי זצ"ל מטבריא. נפ' כ"ח שבט. תנצב"ה